

Тема 2: Предмет і метод бухгалтерського обліку

Тема: Предмет і об'єкти бухгалтерського обліку, їх характеристика

План лекції

1. Предмет бухгалтерського обліку.
2. Об'єкти бухгалтерського обліку.

1. Бухгалтерський облік, як будь-яка наука, має свій предмет, об'єкти, суб'єкти і метод. Те, що обліковується, є предметом бухгалтерського обліку, а як ведеться облік, якими способами і прийомами він здійснюється, визначає його метод.

Термін "об'єкт" означає те саме, що й "предмет". Предмет бухгалтерського обліку розкривається через його об'єкти. Бухгалтерський облік ведеться на підприємстві, що є його суб'єктом.

Отже, **предметом бухгалтерського обліку** є господарська діяльність підприємства, мета і характер якої визначаються видом господарювання.

Для здійснення діяльності підприємство повинне володіти засобами, які мають відповідні джерела їх утворення. На підприємстві відбуваються процеси постачання, виробництва і реалізації, що приводить до одержання фінансового результату — прибутку або збитку.

Об'єктами обліку, які становлять його предмет, є:

- господарські засоби і джерела їх утворення;
- господарські процеси та їх результати.
-

Професія бухгалтера є однією з найбільш давніх. Вона досить престижна в Україні та в інших державах світу. Бухгалтер не тільки технічно здійснює облік, а й проводить велику роботу з планування, контролю, аналізу, готує інформацію, яка потрібна менеджерам для прийняття управлінських рішень. У ринкових умовах попит на бухгалтерські послуги збільшується, а вимоги до їхньої якості зростають.

На підприємстві бухгалтер не тільки має справу з веденням бухгалтерського обліку, а й бере активну участь у підготовці альтернативних варіантів прийняття управлінських рішень.

Вимоги до професії бухгалтера нині зросли. Бухгалтер має забезпечити достовірне ведення бухгалтерського обліку, приносити користь підприємству, висловлюючи пропозиції щодо вибору кращих альтернативних управлінських рішень. Бухгалтер повинен боротися проти шахрайства. Це професія здібних і чесних людей.

До зайняття посади бухгалтера ставляться відповідні вимоги. Міністерство праці та соціальної політики 28 грудня 2001 р. затвердило вимоги до кваліфікаційних характеристик професії працівників бухгалтерського обліку. Так, кваліфікаційними вимогами до зайняття посади головного бухгалтера, начальника (завідувача) відділу (управління) бухгалтерського обліку є: повна вища освіта відповідного напрямку підготовки (магістр, спеціаліст), післядипломна освіта в галузі управління; стаж бухгалтерської роботи за професіями керівників нижнього рівня: для магістра — не менше двох років, спеціаліста — не менше трьох років. Для завідувача сектору (бюро) у відділі (управлінні) бухгалтерського обліку: повна вища освіта відповідного напрямку підготовки (магістр, спеціаліст); стаж бухгалтерської роботи: для магістра — не менше двох років, спеціаліста — не менше трьох років.

Тема: Господарські засоби підприємства, їх види та призначення. Джерела утворення засобів підприємства.

План лекції

3. Необоротні активи.
4. Оборотні активи.
5. Витрати майбутніх періодів.
6. Джерела власних засобів.
7. Джерела залучених коштів.

1. Для здійснення діяльності підприємство повинне мати господарські засоби, або активи, тобто товарно-матеріальні цінності та гроші, які забезпечують його роботу.

Активи – це ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вігід у майбутньому. (Це ресурси підприємства, які мають активно працювати і давати прибуток).

За функціональною участю в процесі діяльності господарські засоби поділяють на необоротні та оборотні активи.

Необоротні активи — це активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).

Необоротні активи включають нематеріальні активи, основні засоби, довгострокові фінансові інвестиції, інші необоротні активи.

Нематеріальний актив — актив, який не має матеріальної форми, може бути ідентифікований та утримується підприємством з метою використання протягом періоду більше одного року (або одного операційного циклу, якщо він перевищує один рік) для виробництва, торгівлі, в адміністративних цілях чи надання в оренду іншим особам.

Основні засоби — це необоротні матеріальні активи, засоби праці, тобто знаряддя виробництва (будівлі, машини, обладнання тощо), які обслуговують виробництво протягом тривалого часу (більше року). Вони поступово зношуються, переносячи свою вартість на продукцію, яка виготовляється, частинами, у міру зносу, зберігаючи при цьому свою речову (натуральну) форму.

Довгострокові фінансові інвестиції — фінансові вкладення з метою купівлі цінних паперів (акції, облігації тощо) інших підприємств на період більше одного року.

Інші необоротні активи включають довгострокову дебіторську заборгованість, отримання підприємством якої очікується після 12 місяців з дати балансу, відстрочені податкові активи тощо.

2. Оборотні активи — грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу або протягом 12 місяців з дати балансу.

Оборотні активи включають виробничі запаси, готову продукцію, товари, короткострокові фінансові інвестиції, дебіторську заборгованість, грошові кошти та їх еквіваленти.

Операційний цикл — проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отриманням коштів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг.

Виробничі запаси — наявність на підприємстві сировини, матеріалів, нафтопродуктів, запасних частин та інших матеріальних цінностей, що призначені для використання в процесі виробничої діяльності підприємства.

Готовою продукцією вважаються цінності, технологічне виробництво яких завершено. Товари — цінності, придбані для подальшої реалізації.

Короткострокові фінансові інвестиції — фінансові вкладення з метою купівлі цінних паперів на період менше одного року.

Дебіторську заборгованість, строк погашення якої очікується протягом одного року або операційного циклу, відносять до оборотних активів.

Грошові кошти — готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання.

Еквіваленти грошових коштів — короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошових коштів і характеризуються незначним ризиком зміни вартості.

3. Витрати майбутніх періодів — витрати, проведені в поточному або попередніх звітних періодах, що відносяться до наступних звітних періодів (сплачена наперед орендна плата, проведена передплата періодичних видань, витрати на освоєння нових видів продукції та ін.).

4. Джерела формування засобів підприємства (пасиви) поділяють на дві групи: власні і залучені.

До **власних джерел** належать: власний капітал, забезпечення наступних витрат і платежів, доходи майбутніх періодів.

Власний капітал включає: статутний капітал, пайовий капітал, додатковий капітал, резервний капітал, прибуток нерозподілений.

Статутний капітал — це сукупність внесків власників (засновників) у майно підприємства для забезпечення його діяльності, передбаченої засновницькими документами (статутом).

Пайовий капітал утворюється за рахунок пайових внесків засновників, що передбачено засновницькими документами, для здійснення господарської діяльності. Пайовий капітал (замість статутного капіталу) створюється у споживчих товариствах, житлово-будівельних кооперативах, кредитних спілках тощо.

Додатковий капітал виникає внаслідок дооцінки необоротних активів, безоплатно одержаних активів.

Резервний капітал створюється для відшкодування у майбутньому можливих збитків і забезпечення нормальної роботи підприємства.

Прибуток нерозподілений — це сума прибутку, що залишилася на підприємстві після сплати (нарахування) податків у бюджет і розподілу частини прибутку між власниками підприємства.

Забезпечення наступних витрат і платежів складається із резерву на відпустки працівникам та цільового фінансування, яке надано для вжиття конкретних заходів.

Доходи майбутніх періодів — це джерела коштів, одержаних підприємством у поточному або попередніх звітних періодах, але які належать до доходів наступних періодів (одержані гроші за передплату газет і журналів, орендна плата, яка надійшла наперед, тощо).

5. До джерел залучених коштів належать зобов'язання підприємства, які виникають у господарській діяльності. Вони підлягають погашенню, а тому є тимчасовими джерелами.

Зобов'язання — заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

Юридичні та фізичні особи, перед якими підприємство має заборгованість за розрахунками, називаються **кредиторами**. Така заборгованість — **кредиторська** (ми заборгували), тобто це джерела.

Юридичні та фізичні особи, які заборгували підприємству (нам заборгували) — **дебітори**. Така заборгованість — **дебіторська**, тобто це наші засоби.

Зобов'язання поділяють на довгострокові й поточні.

Довгострокові зобов'язання — це ті, строк погашення яких не припадає на звітний період (більше року).

Поточні зобов'язання підлягають погашенню протягом 12 місяців з дати балансу.

Довгострокові зобов'язання включають довгострокові кредити банків, довгострокові фінансові зобов'язання, інші довгострокові зобов'язання.

Довгострокові кредити банків — заборгованість підприємства банкам за отриманими кредитами, строк погашення яких перевищує 12 місяців.

Довгострокові фінансові зобов'язання — довгострокові зобов'язання із залучення коштів (крім кредитів банків), на які нараховуються відсотки.

Інші довгострокові зобов'язання включають заборгованість за довгостроковими векселями виданими, фінансовою орендою, відстроченими податковими зобов'язаннями тощо.

Поточні зобов'язання включають короткострокові кредити банків, кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги, поточні зобов'язання за розрахунками, інші поточні зобов'язання.

Короткострокові кредити банків — сума поточних зобов'язань підприємства перед банком за отриманими від них позиками.

Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги — сума заборгованості постачальникам і підрядникам за матеріальні цінності, виконані роботи та отримані послуги.

Поточні зобов'язання за розрахунками — заборгованість за розрахунками з бюджетом, з оплати праці, з фондами соціального страхування, з учасниками за нарахованими дивідендами тощо.

Інші поточні зобов'язання включають заборгованість за короткостроковими векселями виданими, суми авансів, одержаних від інших осіб у рахунок подальших поставок продукції, виконання робіт, надання послуг.

Класифікації господарських засобів за складом і за джерелами їх формування відображають майновий стан підприємства. Кожен вид засобів має відповідне джерело створення, тому загальний підсумок засобів дорівнює загальному підсумку джерел. Тобто сума всіх засобів підприємства (активів) дорівнює сумі всіх джерел створення цих засобів (пасивів) на підприємстві.

Тема: Господарські процеси підприємства

План:

1. Пов'язаність господарських процесів.
2. Процес виробництва.
3. Процес постачання.
4. Процес реалізації.

1. Основним призначенням сфери матеріального виробництва є виробництво суспільно необхідного продукту. Створення цього продукту відбувається в процесі виробництва. Для забезпечення виробництва має здійснюватися процес постачання необхідними предметами праці (сировиною, матеріалами, паливом та ін.). За виробництвом продукції відбувається процес її реалізації. Всі три процеси взаємопов'язані і взаємозумовлені, постійно змінюють один одного і на підприємстві відбувається **безперервний кругообіг господарських засобів**. Бухгалтерський облік, відображаючи господарські процеси, забезпечує інформацію, необхідну для управління цим кругообігом.

2. Процес виробництва належить до основної фази кругообігу господарських засобів: у ньому відбувається створення матеріальних благ. У процесі виробництва відбувається споживання предметів праці (сировини, матеріалів, палива та ін.) і засобів праці (у формі їх зносу), а також живої праці робітників (у формі оплати праці).

Об'єктами бухгалтерського обліку в процесі виробництва є затрати підприємства на виробництво продукції, що дає змогу визначити її собівартість, а також обсяг виготовленої продукції (в натуральних і вартісному вимірниках).

3. В процесі постачання підприємство витрачає грошові кошти, а натомість придбає у постачальників предмети праці, необхідні для виробництва продукції. Об'єктами бухгалтерського обліку в процесі постачання є затрати на цей процес, обсяг придбаних предметів праці, а також розрахунки з постачальниками та іншими підприємствами і організаціями, які виникають у процесі постачання.

4. Процес реалізації полягає у передачі готової продукції, створеної у процесі виробництва, споживачам (покупцям). Така передача здійснюється шляхом купівлі-продажу за укладеними угодами. Внаслідок реалізації підприємство одержує від покупців грошові кошти (виручку від продажу), але в більшому розмірі, ніж їх було витрачено на виробництво і реалізацію продукції на суму чистого доходу (прибутку), включеного у відпускну (продажну) вартість продукції. Отже, прибуток, створений у процесі виробництва, набуває грошової форми у процесі реалізації.

Об'єктами бухгалтерського обліку в процесі реалізації є: обсяг реалізованої продукції, витрати, пов'язані з реалізацією, фінансовий результат від реалізації, розрахунки з покупцями, бюджетом, банками та іншими господарюючими суб'єктами, що виникають у процесі реалізації.

У ланках невиробничої сфери (державне управління, освіта, культура та ін.) до об'єктів бухгалтерського обліку належать бюджетні асигнування (виділені із бюджету кошти для здійснення їхньої діяльності) і контроль за правильністю їх використання.

Господарські засоби і процеси, пов'язані з виробництвом і обсягом суспільного продукту, а також його невиробничим споживанням, є конкретними об'єктами бухгалтерського обліку і у своїй сукупності складають його предмет.

Тема: Метод бухгалтерського обліку, його основні елементи, їх характеристика.

План лекції

8. Метод бухгалтерського обліку.
9. Документація та інвентаризація.
10. Оцінка та калькуляція.
11. Рахунки і подвійний запис.
12. Баланс і фінансова звітність.

1. Бухгалтерський облік господарських операцій здійснюється безперервно з початку діяльності підприємства і до його ліквідації. Він ґрунтується на діалектичному методі й економічній теорії. Разом з тим бухгалтерський облік має свої способи і прийоми ведення, зумовлені особливостями його предмета. **Сукупність способів і прийомів, за допомогою яких ведеться бухгалтерський облік, становить його метод.**

Метод бухгалтерського обліку складається з ряду елементів, за допомогою яких ведеться облік. **Елементи методу бухгалтерського обліку такі:**

- документація та інвентаризація;
- оцінка і калькулювання;
- рахунки і подвійний запис;
- баланс і фінансова звітність.

2. Облікові дані повинні бути доказовими, що полягає в обґрунтуванні, внаслідок якого встановлюється істина. Тому кожна господарська операція, що відображається в бухгалтерському обліку, має бути підтверджена документом, який є письмовим доказом її

здійснення. Процес оформлення господарських операцій документами називається **документацією** або документуванням.

Проте в процесі діяльності можуть мати місце події, які в момент їх виникнення неможливо оформити відповідним документом, наприклад, крадіжки, природні втрати, допущені помилки в обліку. Це зумовлює розбіжності між фактичною наявністю і даними бухгалтерського обліку. Щоб виявити такі розбіжності й ліквідувати їх періодично, проводять інвентаризацію.

Інвентаризація — виявлення фактичних даних, зіставлення їх з обліковими й оформлення виявленого відхилення.

3. Об'єкти бухгалтерського обліку відображаються в єдиному грошовому вимірнику. Для цього здійснюється **оцінка** — узагальнення об'єктів бухгалтерського обліку в грошовому вимірнику. Натуральні та трудові вимірники переводять у грошовий. Процес оцінки супроводжує калькулювання. Тобто щоб встановити ціну, потрібно її вирахувати, що здійснюється шляхом **калькулювання** — підрахунку витрат і визначення собівартості.

4. Господарські операції необхідно групувати за певними ознаками, щоб одержати потрібну інформацію. Таке групування в бухгалтерському обліку здійснюється за допомогою рахунків.

Рахунки бухгалтерського обліку є способом систематичного спостереження, групування та поточного відображення стану і руху господарських засобів і джерел їх утворення.

Господарські операції обліковують на бухгалтерських рахунках методом **подвійного запису**. Це означає, що кожну операцію одночасно відображають на двох рахунках в одній і тій самій сумі.

5. Для одержання інформації про наявність і склад засобів підприємства та джерел їх утворення складають **бухгалтерський баланс**, в якому групують засоби і джерела на певну дату в узагальнюючому грошовому вимірнику.

Баланс правомірно розглядати з двох боків: як елемент методу бухгалтерського обліку і як форму фінансової звітності.

У першому розумінні баланс — універсальний елемент методу, який застосовується в економіці та широко використовується як методична ув'язка. Наприклад, баланс зерна, баланс кормів, паливний баланс, баланс водних ресурсів, баланс поживних речовин у ґрунті тощо. Баланс як елемент методу бухгалтерського обліку тісно пов'язаний з іншим елементом — подвійним записом. Бухгалтерські записи ґрунтуються на балансових ув'язках між синтетичним та аналітичним обліком, між рахунками, між підсумками за окремими таблицями тощо.

Баланс як форма фінансової звітності відображає на певну дату активи, пасиви і зобов'язання підприємства.

Для одержання підсумкових даних про діяльність підприємства крім балансу складають **інші форми звітності**, в яких відображають систему економічних показників за звітний період.

Описані елементи методу тісно взаємопов'язані й у сукупності становлять метод бухгалтерського обліку.